

דוד הלבני

שבירת הלוחות

תאולוגיה יהודית לאחר השואה

הקדמה: חיים באר

מבוא ואחרית דבר: פיטר אוקס

מאנגלית: דוד ענקי

טובי הוצאת ספרים

תוכן העניינים

1.	הקדמה: בין "עלה לא נידף" ל"שבירת הלוחות" מאת חיים באר . . .
5.	מבוא להגותו של דוד הלבני מאת פיטר אוקס
13.	פתיחה: בין סיני לאשוויץ
17.	פרק א: על השואה ועל תפילתה
43.	פרק ב: "תיקון המקרא"
63.	פרק ג: שבירת הלוחות והולדת התורה שבעל-פה
97.	אפילוג: בין אושוויץ לסיני
	אחרית דבר: 'שבירת הלוחות' בפרספקטיבה תאולוגית
109.	מאת פיטר אוקס
137.	הערות
147.	כיבליוגרפיה נבחרת
151.	מפתחות

שבירת הלוחות

פתיחה

בין סיני לאושוויץ

שני אירועים תאולוגיים מרכזיים התרחשו בהיסטוריה היהודית. ההתגלות בסיני וה"התגלות"* באושוויץ. באירוע הראשון התגלתה נוכחות האל, באירוע השני התגלתה היעדרותו של האל. ההתגלות בסיני הצביעה על קרבת האל אלינו, "ההתגלות" באושוויץ על ריחוקו מאתנו. בהר סיני הופיע האל לפני עם ישראל, פנה אליו ונתן לו תורה ומצוות; באושוויץ נעדר האל מקרבנו, זנח אותנו, ונתננו ביד אויב. בין שני האירועים הללו התרחשה ההיסטוריה הרוחנית של עם ישראל, נעה חליפות בין חיבוק לריחוק, בין התערבות אלוהית להזנחה אלוהית, בין תחושת הקרבה אל האל לתחושת הניכור והניתוק ממנו. מתנועת מטוטלת זו מושפע כל היבט בחיים הרוחניים שלנו: האופן שבו אנו מאמינים, מתפללים, לומדים תורה, והאופן שבו אנו מכריעים בנושאים דתיים פולחניים. הדרך שבה אנו תופסים את יחסו אלינו משפיעה על מקומנו ועל ייעודנו ביקום. עיקרי האמונה והתחושות

* סימנתי זאת בגרשיים כדי לציין שמדובר בשני סוגים של התגלות.

הרתיות שלנו מעוצבים על-ידי תפיסה זו. התפילה בוודאי מושפעת מתנועה זו שכן היא קובעת אם נתמקד יותר בשבח גדולת האל מתוך כך שאנו מרגישים את נוכחותו, או נתאבל על חוסר יכולתנו להתקרב אליו, נעתור שלא יזנח אותנו, נתפלל "ורוח קודשך אל תקח ממנו" ונתחנן שימשיך לשכון בקרבנו.

אולם כיצד משפיעה תנועה רוחנית זו על לימוד התורה ועל הדרך שבה הכרעות הלכתיות ותאולוגיות נובעות מלימוד זה? ספר זה מוקדש למתן תשובה על שאלה זו.

בפרק א', 'על השואה ועל תפילתה', אני משחזר מזיכרוני מה הייתה כמיהתנו הגדולה ביותר במחנות ולמה התפללנו. בהקשר זה אני מציין את ההבחנה בין תפילה בנוכחות האל לבין תפילה בהיעדרו לכאורה. בפרק זה אקשור בין התרחשות השואה לבין תאוריית הצמצום הקבלית, הגורסת שהקב"ה צמצם את עצמו ומסר את הבחירה לבני-האדם.

בפרק ב', 'תיקון המקרא', אעסוק בשאלה כיצד קבלת התורה שלנו ולימודה השתנו לאורך התקופות של ההתרחקות הגדלה והולכת של האל מאתנו: למן הימים שבהם זכו חכמים להשראה ישירה ומיידית של נוכחות האל ועד לימים הנוראים שמהם נעדר האל, ימי השואה. מן האמור בפרק זה עולה שבתקופת התורה שבכתב כשהקב"ה ציווה את דברו לא הייתה בחירה חופשית (שהרי אי-ציות למה שאמר הקב"ה אינו באמת חופשיות), ושבתקופת התורה שבעל-פה כשהסקת הלכה ופירושה נמסרו לבני-אדם אז באמת היה בידם החופש להחליט כהבנתם וכנטייתם.

פרק ג', 'שבירת הלוחות והולדת התורה שבעל-פה', סוטה מעט מהסגנון האישי של הפרקים הראשונים. בפרק זה אביא סקירה מקיפה על ההיסטוריה של התורה שבעל-פה, שבה אבחן כיצד התפיסה האמוראית המאוחרת ואף הימי-ביניימית על אודות קיומה של תורה שבעל-פה שמימית שניתנה בסיני בנפרד מן התורה שבכתב, סותרת את הראיות המופיעות בכתבי-הקודש ובספרות התנאית. משמעות

אבחנה זו היא כי בהיעדרו של האל, אף תורתם של החכמים הגדולים ביותר הינה יצירה אנושית, החשופה לטעויות אנוש.

באפילוג 'בין אושוויץ לסיני', אשוב לנושא המרכזי, כיצד השפיעו אירועים אלה על לימוד התורה, על הכרעות הלכתיות ותאולוגיות הנובעות מלימוד זה, ועל תפילתנו לנוכח היעדרות האל.

ספר זה מתייחס בעקיפין גם לשאלה שמאמינים אינם פוסקים מלשאל: מדוע בתקופת השואה לא התערב האל להציל את ישראל מכיליון כשם שהציל אותם בימים קדמונים? המענה של הספר לשאלה כבדת משקל זו טמון במסר העולה מכל דפיו: כאשר האל התערב בחייו הרוחניים של עם ישראל, נתן לו את התורה ואף ציווה עליו ציוויים, הוא התערב גם בחייו הפיזיים, שמר עליו ואף ביטל לעתים את הבחירה החופשית של מדכאיו ולא נתן להם להפיק את זממם (הקשיית לבו של פרעה וביטול הבחירה החופשית שלו הם דוגמה – גם אם בכיוון הפוך – להתערבות מעין זו). אולם מנגד, בעידן של התערבות אלוהית, הבחירה החופשית של עם ישראל עצמו אינה שלמה. כאשר אלוהים בעצמו מצווה, הרי שאי־ציות לו אינו בְּרָרָה אמיתית. התפילה "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך" אינה מתנגשת עם הבחירה החופשית.

לא כן בתקופת התורה שבעל־פה. תקופה זו התאפיינה בכך שההתערבות הרוחנית פסקה. התורה נמסרה לבני־האדם לפרשה לפי דעתם ולהשלימה על־פי הבנתם. ברוח זו מלמדת אגדת חז"ל שאפילו משה רבנו לא הבין את דברי רבי עקיבא, ובהתאם לכך קבעו חז"ל עצמם שבלימוד התורה אין לקבל הוראה מלמעלה ("לא בשמים היא"). אלוהים פסק אפוא מלהתערב באופן פעיל בחיי עם ישראל, אך כתוצאה של אותו מצב, הבחירה החופשית של אויביו, בחירה שהוענקה להם בשעת ברייתם, חזרה וניעורה. תוצאתה הקשה ביותר היא השואה.

נפנה אם כן לפרקי הספר עצמם.